

*А.В. Пешко,
А.В. Назаренко*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ІНВЕСТУВАННЯ

Протягом останньої третини ХХ століття світова економіка відзначалася особливо швидкими темпами розвитку, основною причиною якого було поширення інноваційних процесів та впровадження їх в усі галузі економіки. Інноваційний розвиток є характерною особливістю всіх економічних процесів, що відбуваються у суспільстві. Він зачіпає всі базові галузі, модернізуючи їх та розширюючи можливості задоволення споживачів.

Методологія системного опису інновацій в умовах ринкової економіки опирається на міжнародні стандарти, прийняті у 1992 р. в м. Осло. За цими стандартами інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав утілення у формі нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [1, 22]. Таким чином, стандарти дають визначення тільки технологічним інноваціям, які поділяють на продуктові, що охоплюють реалізацію нових або вдосконалених продуктів, та процесні, які передбачають освоєння нової або значно вдосконаленої продукції, організації виробництва. Крім технологічних інновацій економісти виділяють нетехнологічні, під якими розуміють зміни в організаційних формах

господарської діяльності, а також інші фактори, що сприяють економічним та соціальним зрушенням.

Українське законодавство визначило інновації як новостворені або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [2].

Інновації являються рушійною силою економічного розвитку, а тому потребують сприяння та значної уваги з боку держави. На рівні підприємства інновації дозволяють вижити в жорсткій конкурентній боротьбі та створюють можливість успішного завоювання ринкової ніші. Новостворені технології можуть бути спрямовані на скорочення виробничих витрат, підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності виробництва, розширення товарного асортименту, сприяння екологічній безпеці тощо. Інновації не просто порушують існуючі традиції, вони здатні приносити надзвичайно високі результати і давати вищі доходи, ніж звичайні ризиковані підприємства.

Технологічні зміни, які переживало суспільство, поступово укорінили думку про те, що технологічний прогрес

© Пешко Анатолій Володимирович – доктор економічних наук, віце-президент.
Академія економічних наук України, Київ.
Назаренко Анна Вікторівна – аспірантка.
Об'єднаний інститут економіки НАН України, Київ.

являється потужним чинником економічного розвитку, а наприкінці 50-х років XX ст. це було доведено на економіко-математичних моделях такими вченими, як М. Абрамович, Е. Денісон, Д. Кендрік, Р. Слоу та ін. [1, 21].

Однак першим ученим, який визнав інноваційну спрямованість економічного розвитку, став австрійський вчений Й. Шумпетер (1883-1950). Він узагальнив теоретичні дослідження, які доводили, що саме впровадження у виробництво нових технологій являється причиною економічної динаміки. Й. Шумпетер привернув увагу до глибинних причин і механізмів розвитку економіки, до яких відносяться конкуренція, заснована на інноваціях, головним джерелом яких є науково-дослідна діяльність великих корпорацій, та творчість людини, новатора-підприємця, здатного втілити нові ідеї в ефективні економічні рішення [3, 120]. Головний внесок Й. Шумпетера в економічну теорію полягає в дослідженні саме тих факторів, які підривають рівновагу ринкової економіки зсередини. До таких внутрішніх факторів відносяться нові виробничі комбінації, які визначають динамічні зміни в економіці. Й. Шумпетер виділив декілька видів принципово нових факторів виробництва:

- створення нового продукту;
- використання нової технології виробництва;
- використання нової організації виробництва;
- відкриття нових ринків збуту та джерел сировини.

Нові комбінації факторів виробництва отримали назву "нововведення" [4]. Він розглядав інновації як зміни в технології й управлінні, як нові напрями у використанні ресурсів.

Й. Шумпетер також широко розвивав інноваційні ідеї М. Кондратьєва, який досліджував довготривалі циклічні коливання та їх взаємозв'язок з інноваціями. Таке дослідження призвело його до висновку, що існує цикл із середньою тривалістю 54 роки. Він розглядав новаторську діяльність як основний фактор, що викликає динамічні зміни хвильових коливань в економіці.

Біля джерел інноваційної теорії економічного розвитку стояв також видатний український вчений, перший міністр фінансів Української Народної Республіки, економіст-класик світового рівня М. Туган-Барановський. На основі проведеного аналізу він зробив революційний висновок, що суперечить закону вільного ринку (попит і пропозиція управляють виробництвом), а саме: виробництво управляє споживанням, і це відбувається через накопичення капіталу та його інвестування в нові технології і виробництво [5].

Досить важливою є сучасна теорія інноваційної діяльності, до якої належить ідея економіста XX ст. Ф. Хайєка, зокрема його концепція "розсіяного знання": уява про конкурентний ринок як про особливий інформаційний простір, який виявляє, використовує і координує різноманітні знання мільйонів незалежних

один від одного людей [3, 120]. Він акцентує увагу на індивідуалізмі розвитку, на творчій спрямованості людини, спрямованості до нового, здатності до дослідження та встановлення потреб, які ніхто не задовольняє або задовольняє не в повній мірі. Таким чином, Ф. Хайєк здійснює взаємозв'язок свободи та прогресу.

Поняття інноваційної діяльності охоплює процес підготовки, обґрунтування, освоєння та реалізації

наукових досліджень і розробок з метою поліпшення якості продукції, розширення номенклатури та удосконалення технології її виробництва. Інноваційна діяльність тісно пов'язана з інвестиційною діяльністю, оскільки без фінансування неможливо на належному рівні проводити дослідження, розробку та впровадження технологічних новинок у практичну сферу використання. Інновації являються однією з головних форм реального інвестування.

Інноваційна діяльність являється складним багаторівневим процесом, який передбачає поступове проходження від стадії зародження ідеї до її кінцевої реалізації. Сама ідея нововведення може бути зароджена як інтенція, ініціація або дифузія.

Інтенція – це ідея, пропозиція або проект, які після опрацювання перетворюються в інновацію. Ініціація – це рекомендації щодо удосконалення науково-технічної, організаційної, виробничої або комерційної діяльності, метою яких є початок інноваційного процесу або його розвиток. Дифузія – це процес передачі нововведення по комунікаційним каналам між членами соціальної системи в часі [6, 128].

Передумовою появи будь-якого науково-технічного винаходу є проведення фундаментальних та прикладних досліджень. На цій стадії вивчається потреба в даному науково-технічному винаході та можливість його практичного застосування в існуючих умовах. Друга стадія інноваційного процесу пов'язана з технічними умовами, тобто з детальною розробкою та проектуванням новітньої технології. Після цього інноваційна продукція проходить експериментальне освоєння і, у випадку необхідності, технологічне коригування. Завершальним етапом інноваційного процесу є промислове виробництво та реалізація товару-

новинки. Реалізація інноваційної діяльності, основою якої є розвиток науково-технічного прогресу, у різних сферах та на різних етапах може тривати по-різному, вимагаючи неоднакових витрат та зусиль.

Розробка сучасних технологій та винаходів вимагає від компаній інвестування величезних ресурсів у високоризиковані проекти. При цьому досить складним є виявлення інноваційних "точок росту", які відповідатимуть потребам, забезпечать високу ефективність та віддачу капіталу. Прорахувати перспективи інноваційної ідеї дуже важко, а тому це вимагає тривалих досліджень та солідних інвестицій, які протягом довгого часу забезпечуватимуть безперервність та якість наукової роботи.

Кожна країна має свій накопичений науково-технічний потенціал, який вона реалізує з огляду на нові економічні реалії. Відповідно в межах держави формується національна інноваційна система у вигляді сукупності взаємозалежних організацій, зайнятих виробництвом та реалізацією наукових знань та технологій (комерційні компанії, університети, держлабораторії, технопарки) [3, 121]. Формування інноваційної системи відбувається під впливом характерних для кожної країни факторів, які у довгостроковій перспективі визначають спрямованість та швидкість науково-технічного розвитку та інноваційної еволюції. Дані фактори обумовлені історичними умовами розвитку країни, її природними та трудовими ресурсами, існуючим загальним економічним та інвестиційним кліматом.

Досить велика роль при цьому належить державі, яка повинна сприяти розвитку науки та творчості в країні та не допустити деградації зазначених галузей. Її головним завданням є створення

сприятливих умов для виробництва та реалізації науково-технічних досягнень, оскільки активізація та прискорення інноваційної діяльності значною мірою визначається та обумовлюється цілеспрямованою інвестиційною політикою держави. Тому повинні бути створені економічні умови, які стимулюватимуть ризик та матеріалізацію інновацій [7, 224]. Крім того, держава повинна поєднувати та адаптувати наукову сферу до реальних потреб виробництва.

Державне регулювання інноваційної діяльності може здійснюватись прямими та непрямими методами. До прямих методів належить дотаційне фінансування, фінансування цільових програм з наданням певних пільг для реалізації нововведення, стимулювання кооперації промислових корпорацій, зайнятих у сфері науково-технічних досліджень та розробок. Із цією метою створюються технополіси та технопарки, в межах яких відбувається концентрація інтелекту та розробляється нова технологічна продукція.

Технополіси являють собою науково-промисловий комплекс, створений для виробництва нової прогресивної продукції або розроблення нових наукомістких технологій на базі тісних відносин з університетами і науково-технічними центрами [6, 138]. Технополіси поєднують науку, техніку та підприємництво.

Іншою формою інноваційної структури є технологічний або науковий парк, під яким розуміють організацію, пов'язану з декількома вузами, науково-дослідними інститутами, яка здійснює на відповідній території формування сучасного інноваційного середовища з метою розвитку підприємництва у науково-технічній сфері шляхом створення матеріально-технічної, економічної, інформаційної або

соціальної бази для становлення, розвитку, підтримки і підготовки до самостійної діяльності малих інноваційних підприємств та фірм, виробничого освоєння наукових знань й наукомістких технологій, прискорення передачі технологій на ринок науково-технічної продукції [5]. Першим науковим парком став парк Стенфордського університету, створений в США в 1949 р. В ньому діяло 80 фірм із кількістю зайнятих біля 3000 осіб. Пізніше було сформовано інший інтелектуальний та технологічний центр, який отримав назву Кремнієвої Долини, до якої сьогодні входить понад 3000 фірм. Значна увага створенню інноваційно-технологічних центрів приділяється і в інших країнах. Так, у Китаї сформовано 52 технопарки, в кожному з яких діє до трьох інноваційних центрів. У Німеччині діє 200 інноваційно-технологічних центрів [5].

Непрямі методи державного регулювання інноваційної діяльності спрямовані на створення відповідних умов для активізації новаторської діяльності. Особливе значення при цьому має формування сприятливого інноваційного та інвестиційного клімату, тобто проведення відповідної податкової, амортизаційної, кредитно-грошової політики, підтримка та розвиток науково-технічної формації. Розвинуті країни усвідомлюють, що для розвитку науково-технічного прогресу, розробки, впровадження та виробництва технічно передової продукції необхідний значний ризиковий капітал і невеликі колективи. Тому малі та середні дослідницькі фірми користуються найзначнішими інвестиційними податковими пільгами. У деяких випадках передбачається навіть повне звільнення від податків протягом певного проміжку часу [8].

Кожна країна має свій шлях та динаміку економічного розвитку, а тому зосереджує зусилля на ключових для неї галузях науки і техніки. На сьогоднішній день переважають дві випробувані моделі інноваційної політики: американська та японська. Американська модель ґрунтується на принципі вільної конкуренції та автономії підприємництва, де регулювання ринків здійснюється великими міжнародними корпораціями. При цьому пріоритетними для технологічного розвитку вважаються окремі галузі. В США такою галуззю сьогодні виступає військова технологія, розробки та дослідження якої активно фінансує держава, встановлюючи таким чином технологічні пріоритети [1, 60].

Згідно з японською моделлю держава встановлює технологічні пріоритети шляхом стимулювання розвитку не окремих галузей, а конкретних технологій.

В Україні протягом тривалого часу наука була відірвана від економічної практики. З часом ширилось усвідомлення того, що наука як головне джерело нововведень – це не замкнута система, обмежена стінами університетів і наукових центрів, а органічно вписана в економічні процеси, що відбуваються в економіці національних держав, у великих корпораціях і дрібних компаніях [5, 119]. Сьогодні в Україні розвиток інноваційної діяльності має особливе значення. Це обумовлено необхідністю реструктуризації економіки та технічним оновленням більшості її галузей. Зношеність та застарілість основних виробничих фондів не дозволяє їй набрати необхідних темпів економічного розвитку та рухатись вперед за економічно розвинутими країнами. Тому сьогодні в Україні головними цілями науково-технічного та інноваційного розвитку повинно бути:

сприяння розвитку науки, в тому числі прикладної, підвищення рівня освіти та підготовки наукових кадрів;

формування державних замовлень на інноваційні товари у вигляді контрактів на проведення інноваційних досліджень;

розвиток підприємництва у сфері науки та техніки, державне стимулювання інноваційного бізнесу адміністративними та економічними важелями;

економічне відновлення, технологічне переоснащення та структурна перебудова виробництва з метою ефективного випуску товарів, конкурентоспроможних на внутрішньому та зовнішньому ринках;

сприяння індивідуальному розвитку людини, збереження та примноження її потенціалу.

Отже, роль держави в регулюванні інноваційної діяльності полягає у стимулюванні та підтримці наукової та дослідницької діяльності, створенні критеріїв привабливості фінансування інноваційних проектів. Відповідні дії вимагаються і від підприємців. Вони повинні розробити гнучку систему інноваційного менеджменту, що дозволить їм швидко орієнтуватись у технологічних змінах, у потребах споживачів та діях конкурентів. Найскладнішим і найголовнішим завданням підприємців є завчасне передбачення цих змін та відповідна випереджаюча реакція на них, що дозволить завжди утримувати лідируючі позиції на ринку.

Література

1. Кузьмін О.Є., Князь С.В., Тувакова Н.В., Кузнєцова А.Я. Інвестиційна та інноваційна діяльність: Монографія. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.

2. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. № 40-IV.

3. Денисенко М.П. Організаційно-економічний механізм інвестування: Монографія. – К.: Наук. світ, 2001. – 414 с.

4. История экономической мысли: Курс лекций. – М.: Ассоциация авторов и издателей "ТАНДЕМ"; Изд-во "ЭКМОС", 1998. – 248 с.
www.ebk.net.ua/Book/IemAgarova/22.htm.

5. Понятия и принципы инновационной деятельности.
www.ccssu.crimea.ua/crimea/ac/appinnov/1_1.html.

6. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.

7. Лушкін В.А. Інвестиції та економічний розвиток. – Житомир, 2002. – 256 с.

8. Омеляненко О.А. Особливості інвестування економічного розвитку в сучасних умовах. –К.: Наук. світ, 2004. – 66 с.